

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ VE KOKULARIN İMGELEMİ

Gülşah PİLPİL YÖNEY
Ankara Üniversitesi

Abstract

The sense of smell is mentioned as much as the sense of sight, neither in real life nor in literature . However the odour is one of the most important reminders, enabling the individual to save the environment with all the components into his memory once it is sensed. While the smells evaluated subjectively are affecting the individual's emotional world profoundly, they act as a stimulant. Therefore, when examining the literary works to explore the author's spiritual world, the sense of smell, which is one of his senses underpinning his perceptions, thoughts and feelings should also be assessed. While Gabriel García Márquez moves his expression to a higher level with the description of the smell of gunpowder, ground, flowers and blood appearing frequently in his works, he makes the reader wonder around his own mind. The aim of this study is to examine his world of imagination narrated with his portrayal of the smells by approaching his literary works sociologically and psychologically and to reveal its connection with the real world.

Keywords: *Gabriel García Márquez, Magical Realism, Colombia, sense of smell, smell of gunpowder, smell of ground, smell of blood*

Özet

Belleğin ve duyuların merkezinde yer alan koku duyusu ne gerçek yaşamda ne de edebiyatta görme duyusu kadar konu edilmiştir. Ancak koku bireyin onu duyumsadığı anda bulunduğu ortamı tüm bileşenleri ile hafızasına kaydetmesini sağlayan en önemli anımsatıcılardan biridir. Kişinin öznel değerlendirmelerinden geçen kokular duygu dünyasını derinden etkilerken birer uyarıcı görevi görmektedir. Bu nedenle edebi eserler incelenirken yazarın ruh dünyasını keşfetmek için algularını, duyularını ve düşüncelerini temellendirdiği duyularından biri olan kokuyu da

değerlendirmek gerekir. Gabriel García Márquez eserlerinde sıklıkla yer verdiği barut, toprak, çiçek ve kan kokusu tasvirleri ile anlatımını bir üst seviyeye taşıırken bir yandan da okuyucuyu kendi belleğinde dolaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı García Márquez'in edebi eserlerine sosyolojik ve psikolojik açıdan yaklaşarak koku duyusuyla canlandırdığı imgelem dünyasını irdelemek ve gerçek dünya ile olan bağımlı ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Gabriel García Márquez, Büyülü Gerçekçilik, Kolombiya, koku duyusu, barut kokusu, toprak kokusu, kan kokusu

Duyular obje ve olaylara ilişkin izlenimlerin zihinde anlamlandırılmasını ve bireyin dış dünyayı algılamasını sağlamaktadır. Uyarılar bireyde kişilik, çevre, geçmiş, amaç ve sosyal koşulların etkisiyle farklı algılar yaratabilir. Görme ve işitme duyusuyla algılanan izlenimler kokuyla ilişkili olanlara göre daha kısa sürede unutulmaktadır. Araştırmalar, beyin koku merkezinin duygular, korkular ve hafıza sistemi ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Koku hafızası deneyimler sonucu oluşmakta ve anılar kokularla uyarılarak anımsama gerçekleşmektedir. Kokuya gösterilen tepkinin öğrenilen bir tepki olduğu varsayıldığında, pekçok kokunun çocukken öğrenildiği düşünülmektedir. Bu nedenle bir koku ile uyarılma sonucunda sıklıkla çocuklukla ilgili bir anı anımsanmaktadır.

Yaşama dair her şeyi kaleme alan, kendisini hem gerçekçi bir yazar hem de bir masal anlatıcısı olarak tanımlayan Gabriel García Márquez duyulararası bağ kurmayı çocukluk yıllarında öğrendiğini belirtmektedir: "... Tesellim o zamanlar Cataca'da Montessori Okulu'nun açılmasıyla, öğretmenlerin pratik yöntemlerle beş duyuyu uyarıp eğiterek bize şarkı söylemeyi öğretmeleri olmuştur. Koku alma duygumun hakkını vermeyi öğrendim ki, yarattığı nostaljik çağrışımlar olağanüstüdür. Damak zevkim öylesine inceldi ki, pencere tadında içecekler, ağaç kütüğü tadında ekmekler, ayın tadında çaylar tattım. Kuramsal olarak bu son derece öznel zevkleri anlamak kolay değildir, ama aynı deneyime sahip olanlar ne demek istediğimi hemen kavrar. Çocukların dünyanın güzelliklerine olan duyarlılıklarını artırmak ve yaşamın sırlarını merak etmelerini sağlamak için Montessori'den daha iyi bir yöntem olduğunu sanmıyorum"¹ García Márquez, Latin Amerika tarihinin, halk efsanelerinin, mücadelenin, cinselliğin ve mizahın anlatımında duyularla edindiği algılardan yararlanmıştı: "Yatağın kenarına oturup beş duyumla büyülenmiş gibi onu seyretmeye koyuldum. Teni esmerdi,

¹ Gabriel García Márquez, *Anlatmak İçin Yaşamak*, Çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul, 2005, s. 113.

ılıktı...”² Duyularının gücünün farkına varan yazar deneyimsel ve düşsel yazın yolculuğunda koku duyusunu özel bir yere konumlandırmaktadır. Gazetecilik yaptığı yıllarda kaleme aldığı “Koku Cehennemi” adlı köşe yazısında bu konuya ilişkin düşüncelerini ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır: “Koku duyusu bir işkence aletidir, burnumuzdan içeri giren tüm kokuları daima bize hatırlatacak olan bir cehennemdir. Duyma bize tanıdık sesleri hatırlatır, neredeyse görme ya da tat alma gibi bizi günlük karışıklıklarla cezalandırır. Fakat koku duyusu anıların kişiselleşmesinde vazgeçilmezdir.”³ García Márquez’in koku duyusunu bir işkence aleti gibi görmesinin sebebi ise kokunun bir fotoğraf gibi zihne kazanması ve orada sonsuza kadar muğlak, soyut ve ulaşılmaz biçimde hapsolmesidir. Ancak bir yerlerde saklanmış olan bu koku günün birinde uyanıp, bizi de uyandıracaktır. Bu nedenle beş duyumuzla algıladığımız anlar en belirgin şekilde koku duyumuz sayesinde zihnimize kazanmaktadır. Bir okalıptüs kokusunun onun görüntüsünden daha fazlasını ifade ettiğini, bir dilim ekmek kokusunun ise üzerine sürülecek tereyağından daha az besleyici olsa da ruhsal açıdan daha doyurucu olduğunu düşünen yazar için koku duyusuyla yaşadığımız deneyim diğer duyularımızla edindiğimiz deneyimden daha etkilidir.

García Márquez’in koku duyusuna dair tüm hassasiyeti ve değerlendirmelerine karşın, kokular edebiyatta çok sık karşılaştığımız unsurlar değildir. Ancak kokular okura yazarın anlattıkları dışında duyumsadıklarını da sunarak anlatımı daha da derinleştirmektedir. Edebiyatta kokulara XVI. yüzyıldan itibaren yer verilmeye başlanmış fakat XVIII. yüzyıldan sonra en iyi örnekleri ortaya çıkmıştır. Fransız edebiyatındaki romantiklerin kokuları eserlerinde kullanma eğilimi Proust ile doruğa çıkmıştır. Balzac, Flaubert, Maupassant ve Baudelaire gibi yazarlarla koku duyusuna edebi bir anlam yüklenmiştir. “Kokuların işlendiği yeterince eserin ortaya çıkması ise XX. yüzyılın ikinci yarısını bulmuştur; başlangıçta bu eserlerdeki kokular günlük yaşam, toplumsal sınıf, sağlık ve hijyen koşullarının göstergesiye, daha sonra cinsiyet, duygusallık, cinsellik ve erotizmin anlatımında kullanılmıştır.”⁴ Edebiyatın bir bilim olduğunu ve okuyarak öğrenilebileceğini düşünen García Márquez edebi birikimini oluştururken pek çok yazardan, dönemden ve eserden esinlenmiştir. Kolombiya folklorü, büyükannesinin hikayeleri ve Franz Kafka’nın *Dönüşüm* adlı eseri yazarda büyütlü gerçekçilik fikrini uyandırıp *Yüzyıllık Yalnızlık*’ın ortaya

² García Márquez, *Benim Hüzünlü Orosularım*, Çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul, 2005, s. 29.

³ García Márquez, *Textos Costeños: Obra Periodística I*, Editorial Sudamericana, Buenos Aires, 1993, s. 333-334.

⁴ John Linsky, “¿Qué huele en Macondo?: El Olfato en Cien Años de Soledad”, *Gaceta Hispánica de Madrid*, 2007, s. 2.

çıkmasına katkı sağlamıştır. Yunan tragedyalarından efsanevi yazım tekniğini, François Rabelais'den insanın kabalığına estetik katmayı, Rulfo'dan gerçekdışı olanla sıradan olanı birleştirmeyi, Virginia Woolf'tan ise çeşitli yazım teknikleri kullanmayı ve sayısız biçim örnekleri yaratmayı öğrenmiştir. Ancak García Márquez'in yapıtlarında en çok varlığını gösteren yazar Faulkner olmuştur; yaratılan karakterler, anlatılan aile tarihleri, ileri geri giden zaman uzamı ve bölgeselliğin aktarımında benzerliklere rastlanmaktadır. İki yazarı aynı noktada buluşturan diğer bir unsur da anlatımlarında koku duyusunu odak noktası haline getirmiş olmalarıdır. Faulkner Yoknapatawpha'da Mississippi'yi, García Márquez Macondo'da Karayipleri anlatmıştır. "Her iki yazar da tarihi ve anıları yansıtmak, kimliği şekillendirmek ve önemli bir bilgiyi romanın yeni şiirsel dünyasında tasvir etmek için koku duyuları ile algıladıklarını kaydederler. Yoknapatawpha ve Macondo kültürüne has bu koku dilini gözlemlemek ve analiz etmek hem bu iki büyük romancının hem de Yeni Dünya ve Amerika'nın hayal dünyasına girmek anlamına gelmektedir. İkisi de kokuları gerçeği ifade etmek ve bilgiye daha yakın olmak için kullanmıştır. Kokular deneyim ve bilgi arasındaki kavşağa dönüşmüştür. Modern uygarlığın hakim olduğu bir dünyada gerçekliğin köklü, karmaşık ve detaylı algısı nedeniyle kokularının anlatımı Güneyi ve Karayipleri birbirinden ayırmaktadır. Bu durumda kendi kurgusal koku anlatımları ve kullandıkları dil modern çağın bir eleştirisini oluşturmaktadır."⁵

Yadsımadan ve taraf tutmadan yaşamda var olan her şeyi aktaran García Márquez birbirine zıt kavramları iç içe geçirerek başarılı bir şekilde anlatmıştır. Eserlerinde gerçek ve fantazi, romantik aşk ve erotizm, mizah ve acı, dikta ve başkaldırı ütopyik bir uyum içindedir. Beş duyusuyla idrak ettiği somut dünyayı okurun gerçeklik algısına sunarken, duyu dışı algılamayla onu paranormal bir kurgunun içine çekmektedir. Yazmak için her zaman okuyan, gözlemleyen, araştıran ve duyumsayan García Márquez guaya meyvesinin kokusunu hafızasında yeniden canlandırabilmek için Karayipleri ülke ülke dolaşmıştır. Eserlerindeki fantastik öğeler ise çocukluğunda büyük annesinden dinlediği hikayelerin ve Kolombiya halkının inançlarının ürünüdür. "Cumartesten Sonra Bir Gün" adlı hikayesinde kasabada duyulan ölü kuş kokusu peder tarafından mistik bir şekilde yorumlanmış ve bu koku duyu dışı yöntemle algılanabilir hale getirilmiştir: "Cuma gecesi duymuştum bunu, hafif uykusunun mide bulandırıcı bir kokuyla bölünmesi üzerine şaşkınlık içinde uyanmıştı ama bunu, gördüğü bir kabusu mu, yoksa onun uykusunu bozmak için şeytanın başvurduğu yeni ve özgün bir

⁵ Terri Smith Ruckel, *The Scent of a New World Novel: Translating the Olfactory Language of Faulkner and García Márquez*, Louisiana State University, 2006, s. 10.

yönteme mi yorması gerektiğini bilemedi.”⁶ García Márquez, iblis ve beş duyu arasındaki bağlantıdan, pederin vereceği vaazdan ve ayinin detaylarından bahsederek İncil’i yakından tanıdığını belli etmektedir. Sanatının biçimlenmesinde rol oynayan bu kitabı fantastik bulan yazar, eserlerinde sıklıkla İncil’dekilere benzer öğelere yer vermiştir. Duyular, duyu dışı algılar ve inançlarla yorumlanan kokular Macondo’da daha da yoğun duyulmaktadır. *Yüzyıllık Yalnızlık*’ta yazar büyüdü gerçekçiliği derecelendirerek uyguladığı kendi deyiimiyle marangozluk döneminindedir. Fantastik gibi yansıyan gerçek olayları, abartılı gerçekdışılığın sistematiğini ve gerçekten büyüdü olayları büyük bir ustalıklı kaleme almıştır. Şeytanın kükürt koktuğunu söyleyen Melquiades, yolunu koku duyusuyla bulan Ursula aynı zihnin kurgularındı ve müthiş bir uyum içindedir.

Kokular eski çağlardan beri “iyi kokular” ve “kötü kokular” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. García Márquez’in eserlerinde de görülen bu ayrım araştırmacı yazar Rindisbacher tarafından söyle açıklanmaktadır: “Kötü kokular tikslenme, yolsuzluk, çürüme ve nihayetinde ölümü simgeler. Diğer yandan iyi kokular ise cazibe, erotizm, cinsellik, doğum, yaşam anlamına gelmektedir, yani bağların oluşturulması demektir.”⁷ García Márquez’in koku tasvirlerini temsiliyetleri bakımından Karayip coğrafyası ve folklorü, savaşlar ve başkaldırı, cinsellik ve erotizm başlıkları altında toplamak mümkündür. Etkilendiği tüm Avrupalı ve Amerikalı yazarlara rağmen, eserlerinde büyüdüğü toprakların yerelliğini anlatmış, ülkesinin fiziki ve kültürel motifleriyle edebiyatını biçimlendirmiştir. García Márquez’in ülkesi Kolombiya coğrafi ve iklimsel açıdan geniş düzlükleri ve sıradağları, çöl ıssızlığı ve amazon ormanlarını içinde barındıran bir çeşitliliğe sahiptir. Hikayelerinde olayların geçtiği yerler Karayip denizi kıyılarında hayali ya da belirsiz köy ve kasabalardır. “Karayip Kolombiyası’nın tropikal sıcaklığı ve okyanus meltemleri, balık ve deniz ürünü kokuları, denizin koyu yeşili ve mavisi Küba ya da Porto Riko’nun manzaralarına alışık olan biri tarafından hemen farkedilir.”⁸ Yazar bu coğrafyayı giysilerinden yiyeceklerine, inançlarından müziklerine ve bitkisel ilaçlarından ritüellerine kadar detaylarıyla aktaran bir antropolog görevi üstlenmiş, böylece ülkesinin dünyada bıraktığı kahve, uyuşturucu ve siyasi şiddet imgesini kırmıştır.

Okur tarafından eserlerinde sıklıkla duyulan yasemin kokusu anımsamanın

⁶ García Márquez, *Hamım Ana’nın Cenaze Töreni*, Çev. İnci Kut, Can Yayınları, İstanbul, 1992, 67.

⁷ Hans J. Rindisbacher, *The Smell of Books, A Cultural – Historical Study of Olfactory Perception in Literature*, an Arbor, Minchigan: University of Minchigan Pres, 1992, s. 103.

⁸ Gene H. Bell-Villada, *Bir Söz Büyücüsü: García Márquez*, Çev. İlknur Özdemir, Kırmızı Kedi, 2010, s. 36.

temsilcisi işlevini görür. Yasemin çiçeği Macondo’da yaşayanlar için hafızanın somutlaşmış halidir. *Yaprak Fırtınası*’nda torun dokuz yıl önce duvarın bitişiğinde bulunan ancak daha sonra bir fırtınaya kurban giden yasemin çiçeğinin kokusunu duymaktadır. Yasemin kokusu ile geri gelen geçmiş anılara varoluş amacını vermektedir. Ada’nın “İnsanlar öldükten sonra nasıl kalkıp geceleri dolaşırlarsa yaseminler de öyle yaparlar mı?”⁹ açıklaması üzerine çocuk bu bitkinin canlı ve geceleri mutfakta gördüğü ölü adam kadar insansı olduğunu düşünmüştür. Yazar Macondo’ya ilk yerleşen Albay ve ailesine atıfta bulunurken yasemini geçmiş bugüne taşıyan bir araç olarak kullanmıştır. *Yüzyıllık Yalnızlık*’ta günlerce süren uykusuzluk yüzünden hafızanın çöktüğü düşünülürse yasemin çiçeğinin bu işlevi daha da anlam kazanmaktadır. García Márquez *Anlatmak İçin Yaşamak*’ta “Pencere böyle aşklar için yapılmış gibiymiş, Endülüs tarzı, tüm pencereyi kaplayan bir parmaklığın ardından, pervaza sarılmış, gece melteminde kokusu eksik olmayan bir yasemin çerçevesinin içinden konuşurmuş annem.”¹⁰ sözleriyle anne ve babasının gizli buluşmalarına tanıklık eden bu çiçeğin gerçek yaşamda ülkesinin sokaklarını süslediğini ifade etmiştir. Sıklıkla tekrar edilen diğer bir koku da kükürt kokusudur. Şeytanın kokusu olduğu söylenen kükürten İncil’de de bahsedilmektedir: “İsyan eden melek şeytan canlı canlı bir ateş ve kükürt gölüne atıldı.” *Bir Kaçırılma Öyküsü* başlıklı hikayede kükürt kokusu yazarın mistik öğeler için faydalandığı İncil’dekine benzer ifadelerle aktarılır: “Pacho, yüzüne neredeyse yapışmış olan şeytan maskesini, kan çanağına dönmüş gözlerini, kulaklarından çıkan dimdik kılları görmüş, cehennemden kükürt kokusu burnuna çarpmıştı.”¹¹ Diğer yandan antik çağdan beri bilinen dokuz yalın elementten biri olan kükürt, *Yüzyıllık Yalnızlık*’ta José Arcadio Buendía tarafından sömürge altınıni iki katına çıkaracak olan simya formülünün bileşenlerinden biridir.

Amonyak kokusu da anıların bir diğer taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. *Yüzyıllık Yalnızlık*’ta José Arcadio, Pilar Ternera’nın evine gelmiş, burada bütün evi amonyak kokusunun sardığını farketmiştir. Bu koku onun aklına Pilar’ın suratı yerine, annesi Ursula’ninkini getirmiştir. “Kadının kokusu değil, amonyak kokuyordu burası ve kadının yüzünü gözünün önüne getirmeye çalıştıkça, Ursula’nın suratı dikiliyordu karşısına.”¹² García Márquez Ursula ve amonyak kokusu arasındaki bağlantıyı açıkça belirtmese de evdeki pekçok işten sorumlu

⁹ García Márquez, *Yaprak Fırtınası*, Çev. Yaşar Gedikoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2010, s. 62.

¹⁰ García Márquez, *Anlatmak İçin Yaşamak*, Çev. Pinar Savaş, Can Yayınları, İstanbul, 2005, s. 72.

¹¹ García Márquez, *Bir Kaçırılma Öyküsü*, Çev. İnci Kut, Can Yayınları, İstanbul, 1996, s. 196.

¹² García Márquez, *Yüzyıllık Yalnızlık*, Çev. Seçkin Selvi, Can Yayınları, İstanbul, 2007, s. 29-30.

olan bu kadın ile genellikle temizlik malzemelerinde bulunan amonyak arasında bir bağlantı olduğu düşünülebilir. Amerikalı yazar ve şair Diane Ackerman'nin de belirttiği üzere “Bir kokudan daha anımsatıcı hiçbir şey yoktur. Kokular hafızamızda uzun yıllar ve deneyimlerden oluşmuş çimlerin altındaki birer mayın gibi yumuşakça patlar. Bu yüzden kadının kendi kokusu yerine geçen bu yeni amonyak kokusu, hafızasında kayıtlı annesi ile ilgili uyuyan anıları uyandırır.”¹³ Yazar yaşadığı topraklarda kullanılan şifalı bitkileri, hangi hastalığa hangisi iyi geldiğini ve nasıl koktuklarını bilmekte, hastalık ve savaş gibi durumlarda sıklıkla bu reçetelere ve kokularına yer vermektedir. “Hırpalanmış bedeninden şifalı otların kokusu yayılıyordu.”¹⁴ Sönmemiş kireç sıklıkla yapılan kıyımada akan kanı temizlemek için kullanılırken; kokulu ya da sabunlu sular temizlik ve hijyen koşullarını işaret etmektedir.

García Márquez eserlerinde kamusal ve özel yaşamı birarada anlatmaktadır. Kamusal yaşamdan yaslar, karnavallar, grevler, göçler ve geleneklere, özel yaşamdan cinsellik, kadın-erkek figürlerinin ilişkideki rolleri, aile yapılanmaları gibi konulara yer vermektedir. Özel yaşamın aktarımının odak noktasını ise kadınlar oluşturmaktadır. Eserlerinde bazen romantik aşkın bazen erotizmin vurgusuyla cinselliğin anlatımına sıklıkla rastlanmaktadır. Rindisbacher kokuların cinsellikle olan ilişkisini Freud'un teorisi üzerinden değerlendirmektedir. “Freud'a göre insan iki ayağının üzerine kalkmadan önce köpekler gibi cinsel buluşmalarını kokuları takip ederek yapıyordu. İki ayağının üzerinde yürümeye başlayınca koku önemini yitirmiş ve görme cinsel yaşamımızı yönlendiren duyu haline gelmiştir.”¹⁵ Bazı hayvanların cinsel ilişkilerini koku işaretleri bırakarak yönettikleri bilinmektedir. *Yüzyıllık Yalnızlık*'ta bacakları çelimsiz bir kurbağaya benzeyen çingene kız örneğinde olduğu gibi hayvani özelliklere sahip olan kadınların da daha fazla feromon salgılamaları ve cinselliğe olan yoğun eğilimleri tesadüf değildir. Cinsellik dürtülerini harekete geçiren duyu-ular arasında bir geçiş yaşanmış olsa da García Márquez'in kurgu dünyası modernleşmeye karşı direnmiş, cinsellik ve kokular arasındaki bu sıkı bağı korumuştur. Yazar *Yüzyıllık Yalnızlık*'ta bu duyuyu en ilkel hali ile aktarmıştır: “Eski güzelliği yitmiş olsa da, kahkahası eskisi gibi çınlamasa da Arcadio hep onu arıyor ve isli buğu kokusundan izini buluyordu.”¹⁶ Kadınları kokularından tanıyan José Arcadio ile García Márquez kokuyu yeniden hafızanın merkezine yerleştirmektedir: “Sonra, bunun beklediği kadın olmadığını anladı, çünkü isli

¹³ Diane Ackerman, *Una Historia Natural de los Sentidos*, Anagrama, Barcelona, 1992, s. 21.

¹⁴ García Márquez, *Albaya Mektup Yazan Kimse Yok*, Çev. Handan Saraç, Can Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1997, s. 23.

¹⁵ Rindisbacher, a. g. e., s. 13.

¹⁶ García Márquez, *Yüzyıllık Yalnızlık*, Çev. Seçkin Selvi, Can Yayınları, İstanbul, 2007, s. 101.

buğu değil, çiçek kokuyordu”¹⁷ Santa Sofia’da duyduğu çiçek kokusu ise bu duyunun illiklikten çıkıp parfümle modernleşmeye geçişinin göstergesidir. Ten kokusu ile José Arcadio’yu etkisi altına alan Pilar Ternera aileden pek çok erkekle cinsel ilişkiye girmiş ancak yine de onlar için bir anne figürü olmuştur: “Ama Jose Arcadio bütün gece kadını, kadının koltuk altlarından yükselip kendi tenine isleyen kokuyu arandı durdu. Kadın hep kendi yanında olsun, ona analık etsin, kilerden hiç çıkmasınlar ve kadın hep Aman Tanrım desin istiyordu.”¹⁸ Pilar ve Buendia erkekleri arasındaki cinsellik ve annelik ilişkisiyle yazar bereket ve anne sevgisinin tanrıçası Demeter ve aşk tanrıçası Afrodit’in temsilini sunmaktadır. Kutsal bir fahişe olarak sunulan Pilar ruhanilik ve cinsellik arasındaki bağıdır. García Márquez Barranquilla’da kaldığı dönem boyunca fahişelerle iç içe yaşamış kendisiyle yemeklerini bile paylaşan bu kadınlara minnettarlığı yüzünden fahişe tiplerini şefkatle ve olumlu bir şekilde yansıtır. Yazar koku duyunu genetik aktarım yoluyla nesilden nesile geçirmektedir. Arcadio babasının güçlü koku duyununa, Remedio ise büyükannesi Pilar Ternera’nın kendine has güçlü ten kokusuna sahiptir. Dünyanın dört bir yanından gelen erkekler Güzel Remedios’un ten kokusundan etkilenmişlerdir. “Aynı tarzda Güzel Remedio’un aşk kurbanlarının cesetlerinden tatlı, gizli bir koku yayılır, bu da akla erkekler üzerindeki öldürücü etkilerinin bilinmeyen biyokimyasal kökleri olduğunu getirir. García Márquez’in güzel, genç, masum kadını da eski femme fatale klişesinin gerçeğe uygun versiyonudur.”¹⁹ Remedios teninin kokusuyla kendine aşık olanların ölümüne neden olur. “Melek görünümlü olsa da Remedios aslında şeytani bir figürdür. Medusa, Salomé, Dalila gibi tüm geleneksel kötü tanrıçalar erkekleri etkileyip onların yaratıcı enerjilerini çalma becerisine sahiplerdir.”²⁰ Remedios’un bunu yaparkenki silahı ise kokusudur. Yazar bu efsanevi anlatım tekniğini yaptığı çeşitli okumalar vasıtasıyla edinmiştir.

Sosyoloji Profesörü Anthony Synnott kokuları sosyolojik olarak üç kategoride değerlendirilmektedir: “doğal kokular (ten), üretilmiş kokular (parfüm) ve sembolik kokular (koku metaforları).”²¹ García Márquez eserlerinde tüm koku tiplerine yer vermiştir. Modern dünyaya geçişte temizlik ve hijyenin önem kazanması parfüm kullanımını beraberinde getirmiştir. Yazarın ten koku-

¹⁷ García Márquez, a. g. e., s. 102.

¹⁸ García Márquez, a. g. e., s. 28.

¹⁹ Bell-Villada, a. g. e., s. 162-163.

²⁰ Laura Verónica Rodríguez Imbricaco, “Una lectura Arquetípica de los Personajes Femeninos de Cien Años de Soledad”, *Narrativas: Revista de Narrativa Contemporánea en Castellano*, sayı 12, 2008, s. 3-14.

²¹ Anthony Synnott, “Sociología del Olor”, *Revista Mexicana de Sociología*, sayı 2, México, 2003, s. 432.

sundan çiçeksi kokular ve kolonyalara geçişi ise yaptığı zamanlar arası yolculuğa işaret etmektedir. García Márquez hiçbir zaman sipariş üzerine imparatorluk yazıları yazmamıştır, bu nedenle *Labirentindeki General* gibi Simon Bolívar'ın yaşamının son dönemlerini ele aldığı eserinde dahi koku anlatımı gerçeklikle iç içedir. Latin Amerika'nın efsanevi figürlerinden biri olan Bolívar için parfüm bir tutkudur. Yazar romanında bu tarihi şahsı insansı yönleriyle ele almakta, koku tutkusuyla efsanevi bir karakteri gerçek yaşama indirmektedir. "O bu konuda bir zaafi olduğunu itiraf etmiş ve bu durum düşmanlarının kendisini halkın parasıyla sekiz bin pesoya kolonya almış olmakla suçlamasına kadar gelmiştir."²² Bolívar her gün defalarca parfüm banyosu yapmakta ve kokulu vücudu kadar burnu da onu cinsel maceralara yönlendirmektedir. "Generalin kalbinde kokusuyla kalıcı bir yer edinen kendisine aşık Manuela, o dönem askerlerin kullandığı mineçiçeği kolonyası sürmektedir. Bu koku, savaşlardaki zaferlerini ve yatak odası maceralarını süslediği için Bolívar açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bedenle başlayan bu sembolik imge içinden García Márquez, Manuela'yı koku vasıtasıyla efsanevi Bolívar'a bahsedilen insanlık düzeyine çıkarmaktadır. Kokular kişisel yapı, günlük deneyim, tarihi, kültürel, bilimsel ve felsefi yapılar arasında birleştirici noktadır."²³ *Başkan Babamızın Sonbaharı* adlı eserinde kokuları kadın karakterler ve onların cinselliği üzerinden işlemiştir. García Márquez'in cinselliğe saplantılı karakterleri burun ve genital bölge, yani koku duyusu ve cinsel ilişki arasında yakın bir bağ olduğunu gösterirler. Macondo'ya teknolojinin ulaşması tren inşaatı ve muz şirketinin kuruluşuyla gelmiş, bu gelişmelerle beraber modern dünyadan ulaşan parfüm kullanımı karakterlere yansımıştır. Bunlardan biri de dışarıdaki eğitimlerini tamamlayıp kasabaya dönen ve banyoya girmeden önce küvete kokulu tozlar döken Aureliano Segundo ve Fernanda'nın oğlu José Arcadio'dur.

García Márquez Hispanik edebiyatta sıkça rastlanılan neredeyse bir alt tür oluşturan diktatör hikayeleri yazmıştır. Yazarın kokularının en gerçekçi yansımaları Kolombiya'nın başından geçen savaşların, grevlerin, kıyımların ve mücedelenin anlatımında ortaya çıkar. *Yüzyıllık Yalnızlık* 1900-1928 yılları arasında muz şirketinin Macondo'yu ekonomik ve siyasi açıdan ele geçirmesi sonucu tarım işçilerinin ayaklanması ve askeri baskılarla kıyımların yaşandığı gerçek olaylara dayandırılmıştır. Örneğin Ursula'nın José Arcadio'nun ölümünden sonra tasvir ettiği barut kokusu yalnızca Albay Aureliano Buendía'nın savaşlarındaki şiddeti vurgulamamakta, aynı zamanda General Carlos Cortes

²² García Márquez, *General en su Laberinto*, Ediciones Sudamericana, Buenos Aires, 1989, s. 92.

²³ Terri Smith Ruckel, *The Scent of a New World Novel: Translating the Olfactory Language of Faulkner and García Márquez*, Louisiana State University, 2006, s. 37.

Vargas'ın grev yapanları askerler tarafından öldürtmesi sonucu ölü bedenleri taşıyan treni de işaret etmektedir. Tüm uğraşlara karşın mezarlıktan bir türlü gitmeyen barut kokusu yazarın geriye dönüş tekniği ile eski savaşların hatırlatıcısı olmuştur. García Márquez kokuları bilinç akımı tekniğini kurmak amacıyla bir araç olarak kullanmaktadır. Macondo'da duyulan ölü kokusu ise Macondo'nun ilk mezarı ile ilişkilidir. Melquiades'in ölümünün ardından José Arcadio Buendía ölümsüz olduğu gerekçesiyle onu gömmek istememiştir. Kötü kokular yayan Melquiades'in cesedi Macondo'nun ilk mezarıdır, ortaya çıkan kötü koku ise olacak kötü şeylerin habercisidir. *Hanım Ana'nın Cenaze Töreni*'nde ise politika, hem görsel şölen, hem de ölüm silahları ya da mal mülk üzerinedir. Bu hikayede Hanım Ana'nın ölümlerinde bıraktığı mal varlığı arasında Kolombiya'daki yer altı zenginlikleri, yurttaşlık hak ve özgürlükleri, özgür fakat sorumlu basın, komünizm tehlikesi bulunmaktadır. Buna karşın Hanım Ana'nın kutsal kokular içinde ölmesi ise Kolombiya'nın elit zümresine ve Latin Amerika oligarşilerine karşı bir hiciv niteliğindedir. Askeri diktatörlük döneminde oğlu askerlerce öldürülen bir albayın hikayesi olan *Albaya Mektup Yazan Kimse Yok* ise "La Violencia"ya²⁴ göndermede bulunur. Yaşadıkları kasabada yıllardır hiçkimse doğal yollarla ölmemiştir ve albay tarafından "kokuşmuş bu kasaba" olarak değerlendirilmiştir. Buendía ailesi Macondo'yu ararken ciğerlerine dolan boğucu kan kokusundan bahsedilmektedir. José Arcadio Buendía karakterini yaratırken yazarın esinlendiği asker olan büyükbabası Bin Yıl Savaşları'na katılmış, muz şirketi grevleri ve askeri kısımlara tanık olmuştur. Buendía ailesi tarafından bilinmeyen bir diyar olan Macondo'ya yolculuk sırasında duyulan kan kokusu siyasi hafızanın dedesinden yazara aktarımının ürünüdür. Dikta edebiyatına bir diğer örnek ise Latin Amerikalı gerçek diktatörlerin yaşamlarından birebir örnekler içeren ve Karayipler'deki diktatörlükleri biçimlendiren Avrupa emperyalizmine de değinen *Başkan Babamızın Sonbaharı*'dır. Tüm Karayipleri kapsayan güherçile çöllerine sahip Bogota ve Caracas'tan bahsetmektedir. "Birkaç ayrıcalıklı kişi dışında kimselerin adım atmadığı yasak bölgede akbabaların döktüğü kanın kokusunu duyduk, ilk olarak; akbabalardan yılların soluksuzluklarını ve içgüdüsel önsezilerini devraldık."²⁵ Sıklıkla tekrarlanan leş kokusu ise Karayiplerin başından geçen veba, cüzam ve sıtma gibi salgın hastalıkların sonucudur. XX. yüzyıldaki savaşlar ve doğal afetlerin ardından bu salgın hastalıklar da García Márquez'in eserlerinde etkili olmuştur. Toprak yazarın eserlerinde sıklıkla vurgulanan bir başka unsurdur. Toprak sahipliği, tarım, küçük kızın atalarından ona

²⁴ La Violencia (1948-1958), Kolombiyalı muhafazakarlar ve liberaller arasında ortaya çıkan on yıllık iç savaştır.

²⁵ García Márquez, *Başkan Babamızın Sonbaharı*, Çev. Tomris Uyar, Can Yayınları, İstanbul, 1991, s. 7.

genetik hafıza yoluyla geçen toprak yeme alışkanlığının yanı sıra bu kavram ölümle olan ilişkisiyle de karşımıza çıkmaktadır. Buendía bir toprağa aidiyeti o toprakta gömülü ölülerinin olmasına bağlamaktadır, bu durumda duyulan toprak kokusunu ölümle ilişkilendirmek mümkündür. Yazar Ölümün *Öteki Kaburgası* adlı öyküsünde de bu doğrultuda bir aktarımda bulunmuştur: “Yeniden aralık pencereden içeri süzölmeye başlayan koku, kemiklerle dolu ıslak toprağın kokusuyla karışıyor, burnuysa yabancı insanlara özgü müthiş bir hevesle kokuların bu neşeli buluşmasını içine çekiyordu.”²⁶

Bogota’da hukuk eğitimi alırken 1948 yılında Jorge Eliécer Gaitán’ın cinayetinin ardından patlak veren şiddetli protestaların yaşandığı Bogotoza’ya şahit olan García Márquez bazı kötü kokuları burada bizzat duyumsamış ve *Anlatmak İçin Yaşamak*’ta şöyle kaleme almıştır: “Bogota’da bir önceki cuma gününden beri dinmeyen yağmur ve kalkmayan sis, barut ve çürümüş ceset kokuyordu.”²⁷ Solcu kişiliğiyle bilinen García Márquez siyasi bilgi, deneyim ve kurgularını aktarırken ne övgüler yağdırmış, ne de muhbirce bir tavır içine girmiştir. Yazar tüm siyasi taraflara adil davranmış olsa da yaşanan tüm dramın şahidi olan güherçile, barut, toprak ve kan kokusu yapısı gereği bulunduğu ortamın her noktasına yayılmış ve hafızalara kazınmıştır.

García Márquez kokuları geçmişle bugün arasında bağlayıcı, bir anımsatıcı ya da birer uyarıcı olarak yoğunlukla işlemiştir. Hayatın içinde olan her şeyi barındıran eserlerinde duyulan koku çeşitliliği de oldukça fazladır. Siyasi mücadele ve savaşlarla ilgili koku tasvirleri doğası gereği maskülen yaklaşımı işaret etse de, kadınların ön plana çıkarıldığı eserlerinde erkek şovenizmine hiç rastlanmamaktadır. Büyütlü Gerçekçilik akımının en önemli temsilcilerinden biri olarak Latin Amerika’nın gerçekliğini düş dünyası ile harmanlarken bu coğrafyaya ait tüm kokuları en gerçek hali ile yansıtmıştır. Eserlerinde sıklıkla efsanelere ve fantazilere yer verse de García Márquez kendini gerçekçi bir yazar olarak tanımlamaktadır. Ona göre eserlerindeki fantastik öğeler de Kolombiya toplumunun bir parçasıdır ve gerçektir. Bu durumda aktardığı her bir kokunun gerçek yaşamıyla olan ilişkisi düşünüldüğünde yazarın yaşadığı coğrafyayı ve dönemi ne denli detaylı yansıttığını da söylemek mümkündür.

²⁶ García Márquez, *Mavi Köpeğin Gözleri*, Çev. Emrah İmre, Can Yayınları, 2011, s. 53.

²⁷ García Márquez, *Anlatmak İçin Yaşamak*, Çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul, 2005, s. 343.

Kaynakça

- Ackerman, Diane, *Una Historia Natural De Los Sentidos*, Anagrama, Barcelona, 1992.
- Bell-Villada, Gene H., *Bir Söz Büyücüsü: García Márquez*, Çev. İlknur Özdemir, Kırmızı Kedi, 2010.
- García Márquez, Gabriel, *Albaya Mektup Yazan Kimse Yok*, Çev. Handan Saraç, Can Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1997.
- García Márquez, Gabriel, *Anlatmak İçin Yaşamak*, Çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul, 2005.
- García Márquez, Gabriel, *Başkan Babamızın Sonbaharı*, Çev. Tomris Uyar, Can Yayınları, İstanbul, 1991.
- García Márquez, Gabriel, *Benim Hüzünlü Oropularım*, Çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul, 2005.
- García Márquez, Gabriel, *Bir Kaçırılma Öyküsü*, Çev. İnci Kut, Can Yayınları, İstanbul, 1996.
- García Márquez, Gabriel, *General En Su Laberinto*, Ediciones Sudamericana, Buenos Aires, 1989.
- García Márquez, Gabriel, *Hanım Ana'nın Cenaze Töreni*, Çev. İnci Kut, Can Yayınları, İstanbul, 1992.
- García Márquez, Gabriel, *Mavi Köpeğin Gözleri*, Çev. Emrah İmre, Can Yayınları, 2011.
- García Márquez, Gabriel, *Textos Costeños: Obra Periodística I*, Editorial Sudamericana, Buenos Aires, 1993.
- García Márquez, Gabriel, *Yaprak Fırtınası*, Çev. Yaşar Gedikoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2010.
- García Márquez, Gabriel, *Yüzyıllık Yalnızlık*, Çev. Seçkin Selvi, Can Yayınları, İstanbul, 2007.
- Linsky, John, "¿Qué Huele En Macondo?: El Olfato En Cien Años De Soledad", *Gaceta Hispánica En Madrid*, 2007.
- Rindisbacher, Hans J. *The Smell Of Boks, A Cultural – Historical Study Of Olfactory Perception In Literature*, An Arbor, Minchigan: University Of Minchigan Pres, 1992.

- Rodríguez Imbriaco, Laura Verônica, “Una Lectura Arquetípica De Los Personajes Femeninos De Cien Años De Soledad”, *Narrativas: Revista De Narrativa Contemporánea En Castellano*, Sayı 12, 2008.
- Ruckel, Terri Smith, *The Scent Of A New World Novel: Translating The Olfactory Language Of Faulkner And García Márquez*, Louisiana State University, 2006.
- Synnott, Anthony, “Sociología Del Olor”, *Revista Mexicana De Sociología*, Sayı 2, México, Nisan-Haziran 2003.